

povratak grcima gi base

Izuzme li se knjiga o Heraklitu u pomalo posebnoj formi dijaloga sa Eugenom Finkom, nijedno od dela objavljenih za života Martina Hajdegera nije u potpunosti i isključivo posvećeno proučavanju nekog grčkog autora. Naprotiv, tu čast su imali Dan Skot, Kant, Šeling, Hegel i Niče. To vidno izbegavanje ipak ne isključuje i neprestano obraćanje grčkoj misli. Uostalom, ne pokazuje li i citat iz Platonovog Sofiste koji otvara to remek-delo Sein und Zeit (biće i vreme) pored posvete Huserlu i predgovora, koliko su problemi bića i vremena suštinski povezani sa grčkom misli? Ipak, kada je reč pre svega o objavljenim delima, treba podsetiti da se mnoge od studija u tomovima *Eseja i predavanja* i u seriji Pitanja sabranih na francuskom jeziku, odnose na komentare grčkih autora. Tri od jedanest tekstova u ESEJIMA I PREDANJIMA: komentari Heraklitovih odlomaka 16 i 50 (Logos, Alétheia), od 34-og do 41-og stiha odlomka VII Parmenide (Moira). Dva od pet tekstova u PITANJIMA II: *Platonova doktrina o istini*, koja je suočavanje Hajdegera sa alegorijom kaverne, *Šta je i kako se određuje Physis*, koji analizira odlomak Aristotelove fizike; u ovoj knjizi bi takođe posebno mesto trebalo napraviti tekstu pod naslovom *Hegel i Grci*. Pored ostalog *Pitanja IV* obuhvataju seminare iz Tora (u Provansii): onaj iz 1966 sastavljen od dva razgovora o Parmenidu i pet o Heraklitu. Jedan od pet tekstova u *Šumskim putevima* je najzad i *Anaksimandrov govor*. A za kraj ovog dugog popisa treba pomenuti da integralno izdanje u pripremi tekstova Martina Hajdegera predviđa objavljivanje više onih koji su posvećeni Grcima: predavanja iz Marburga posvećena Aristotelovoj Retorici (tom 18), Platonovim Sofistima (t. 19), predavanja iz Frajburga o Aristotelovoj Metafizici (t. 33), o Parmenidu (t. 54), o Heraklitu (t. 55). Tako postaje jasno i očigledno koliko je suočavanje sa grčkom misli jedna od glavnih tema Hajdegerove misli.

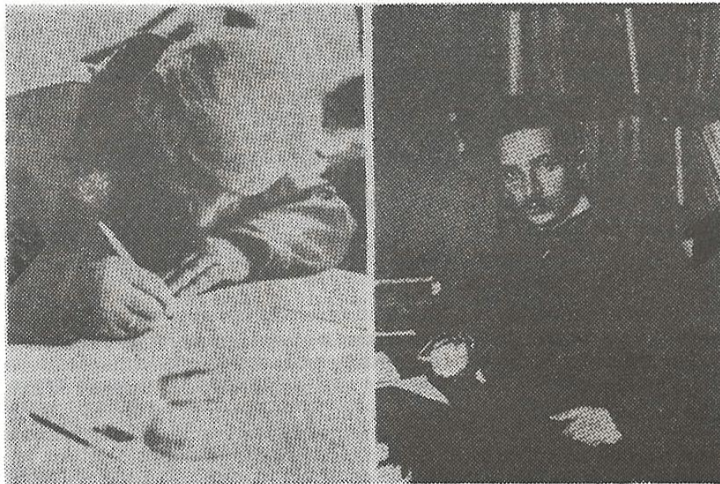
Dozvolite da dodamo još dve činjenice. Frajburška predavanja su održana u leto 1924 i uzimu 1924 — 1925, a seminar sa Eugenom Finkom o Heraklitu uzimu 1966 — 1967. Ove tekstove deli više od četrdeset godina, komentar Aristotelove Fizike se nalazi negde na pola puta, budući da je bio predmet seminara iz 1940. iz vremena nemilosti. Stoga se razmišljanje o Grcima ispisuje u vremenu. Najzad, da bismo podvukli na bitan i anegdotski način značaj Aristotela, podsetimo da je Hajdeger u više navrata isticao ulogu koju je za njega, u smislu početnog podsticaja, igralo čitanje disertacije Franca Brentana: O mnogostrukom značenju bivstvjućeg kod Aristotela (1862). Ovo delo mu je prvi put dato 1907. i od tada Hajdeger ne prestaje da ga obrađuje i citira. Jer njegovo suviše retko biografsko poveravanje nalaže da ovde bude istaknuto (1).

Hronologija tekstova bi mogla da nas odvede na pogrešan put ukoliko bi nas navela na pomisao da se Hajdeger zanimao za Platona i Aristotela oko 1924, pre nego što je, kao iz neke mode, počeo da proučava dve presokratovske figure Parmenida i Heraklita. Ta dva imena se navode u Sein und Zeit, znači od 1927, a pojavljuju se uvek na ključnim prelaznim mestima u delu, kao u analizi posvećenoj Daseinu i istini (Wahrheit). Podsetimo i na navode Hajdegera u Sein und Zeit koji se odnose na delo koje je Karl Reinhardt posvetio Parmenidu i istoriji grčke filozofije, knjizi koja nažalost nije objavljena na francuskom jeziku: izdate 1916, ovo je jedno od retkih savremenih dela navedeno u napomeni(2).

Heraklit, Parmenid, Anaksimander, Platon, Aristotel: lepeza se otvara samo na »velikima«. Ali koja je imena grčke filozofije izostavio? Zenona, Sofiste, Stoičke, Epikurejce, Plotina. . . Možda treba istaći da se oni ne bave problemima koje Hajdeger trudi da osvetli pre iz ugla koji upućuje nego što vodi pravo u određenu, unapred zacrtanu, tačku? Iznosimo nekoliko hipoteza ili više tvrdjenja. I Zenon naravno postavlja problem prostora i vremena, ali u linearnim okvirima diskontinuiteta koji nikako ne omogućavaju da se stvari razviju ili razotkriju. U tom smislu »misao sa Zenonom gubi mnogo od uzvišenosti koju je dosegla sa Heraklitom i Parmenidom«. I Sofisti su takođe mnogo značaja pridavali problemu jezika, temi koja je vrlo duboko povezana sa problemom bića. Ipak, oni su se time bavili u okvirima koji su više usredsređeni na funkcionisanje jezika, na njegove poremećaje i poremećenost. U toj konstelaciji u kojoj dela do nas stižu kao delići većih linija, treba se obračati »pravim« imenima. I nije slučajno što Hajdeger nekoliko puta navodi Kritala i Sofistu, dva platonska dijaloga koji obrađuju istoriju nekih Sofističkih tradicija.

Ostaju nam tako oni koje možemo svrstati u post-platonijanske. No, nisu li oni za Hajdegera suviše zakasneli, u neku ruku dekadentni? Može li nas u znatnoj meri od metafizike zaštititi obraćanje logici i moralu koje je kod Stoika naročito izraženo? »Etika« se prvi put pojavljuje sa »logikom« i »fizikom« u Platonovoj školi. Ove discipline nastaju u doba kada misao postaje »filozofija«, filozofija e p i s t e m e , a sama nauka predmet škole i školskog vežbanja«.(4).

Heraklit, Parmenid, Anaksimander, Platon (a s njim i Sokrat) i Aristotel su oni sa kojima treba da se uspostavi plodan dijalog. Ali zašto kod Hajdegera ta mnogostruka prisutnost Grka? Nije li to vrsta nostalgije prema svetu čiji ugled treba povratiti, stvoriti ponovo, čak oživeti? Nije li Hajdeger možda samo istoričar filozofije koji sa ozbiljnošću i užasnom odgovornošću profesionalca hoće da nam dočara »pravu« misao autora u odnosu na njegovu epohu? Pod pojmom Grci, piše Hajdeger, podrazumevamo početke filozofije«. Grci, u tom smislu, zvuče drugačije od pojmova Latini, Nemci ili Japanci. Grci, to isto tako ne znači dati prednost ovom ili onom autoru u odnosu na nekog drugog, Parmenidu u odnosu na Heraklita, Aristotelu u odnosu na Platona. Grci, to takođe znači da je neophodno jedno suočavanje i sa Heraklitom i sa Par-

menidom, da bi se istaklo da je nemoguće da se govori ili piše o jednom, a da se ne govori i piše o drugom. I zato o Heraklitu i Parmenidu, daleko od toga da treba razmišljati kao o dva suparnika koji će se suočiti u duelu iz koga će jedan izaći kao pobednik a drugi kao pobedeni, ili kao o osnivačima dve suprotne filozofske tradicije, već kao o onima koji su omogućili otvaranje prema biću filozofije. Tako suočavanje Hajdegera i Grka postaje ništa drugo, ako tako može da se kaže, nego istraživanje temelja filozofske osnove. Logos, Altheia, Moira, ovi naslovi studija Ejeja i Predavanja nas uvode u nešto što nikako ne treba izostaviti da bi pitanje »Hajdeger i Grci« dobilo smisao.

Postavljajući Žanu Bofreu pitanje: »Ali zašto taj povratak Grcima od početka do kraja Hajdegerove misli?« Eryck de Rubery (Erik d Ribersi) i Dominique Le Buhan (Dominik l Bian) su dobili ovakav odgovor: »Jer su Grci, mada toga nisu bili svesni, bili prvi t o p o l o z i bića. A Hajdeger je u stvari samo preko jezika koji su govorili, mada preko nemačkog, mogao da shvati i razlikuje, prenoseći na jezik vezu bića i vremena kao okvira samog bića.

Postaje jasno da Hajdegerov postupak nije stav istoričara filozofije koji želi da obnovi i dočara jedan sistem, već mislioca koji se bavi proučavanjem metafizike koja teži da sazna sve o tvorevini koja je nastala na jednom tlu i znači jedno iskustvo. I zato je malo važno što od Efeso-vog hrama dragog Heraklitu danas ostaju samo temelji. Ovo Eugenu Finku daje za pravo da u uvodnom delu seminara o Heraklitu izjavi: »Možemo iz dijaloga Martina Hajdegera sa Grcima u mnogim njegovim tekstovima da naučimo kako nešto najdalje postaje blisko i najobičnije čudno i kako na kraju nećemo uspeti da dodemo do pozdanog tumačenja Grka. Grci su za nas strašan izazov.«(7).

Pored Hajdegera su i drugi u svoje vreme pokušavali da se izbore sa ovim izazovom. Naprimjer Niče i Hegel koji pripadaju takođe Hajdegerovom svetu. Ali sa ova dva autora stižemo na suprotni pol početka filozofije, na njen kraj. Moglo bi se reći »Hegel i Grci«, »Niče i Grci«, to »zvuči« na »sličan« a »ipak različit način« nego Kant i Grci, Lajbnic i Grci. Zašto? »Jer Hegel prvi put razmišlja o filozofiji Grka kao o celini, i to o celini filozofski«(8). Nisu li Hajdeger i Niče, kao i Hegel, pokušali izvesno prevazići filozofije? Pitanje odzvanja kao povratni šok u tom filozofskom krugu. »Zato povratak Grcima ima smisla samo kao p r e v a z i l a ž e n j e grčke filozofije, gde prevaziđanje ne znači: biti bolji od Grka, već pokušaj dosezanja do najskrovitijeg jezgra njihove misli«(9).

Zato treba stići do onoga što se tačno odigravalo u početku filozofije, tj na otvaranje pitanja bića. Na odlomak 3 Parmenidove Pesme »isto je misliti i biti istovremeno« kao podzemni i tačni eho odgovara Aristotel kada tvrdi »postojeće se izražava na mnoge načine«. Postaje naročito tačno da ta potraga za bićem postojećeg može da se ostvari samo na osnovu otkrivanja bića, što je po Hajdegeru upravo smisao grčke reči Al é t h é i a , koju u latinskom prevodu ili (prepevu) svrstavamo pod »istinom«. Tu istinu delimično povezanu sa prisustvom (Answesen) ne treba mešati sa jednim od ubičajenih oblika vremenitosti.

Povratak Grcima, to znači izazvati razmišljanje o čitavom nizu pitanja koja ostaju kao filozofski neizrečena, ono što su u stvari suštini, bez raznog ruha koje ih zaodava. I razmišljajući o početku i kraju filozofije, treba da razmišljamo o svetu u kome živimo. Daleko od toga da se u istorijskom kretanju vraćamo nazad, naprotiv pozvani smo na Povratku Uspom. Danas to treba da preuzmemo na sebe u obliku jednog u-četi-ri-oka. Eto zašto pitanje Hajdeger i Grci gubi filozofski smisao ukoliko nismo u stanju da ga pretvorimo u sledeće reči: Po čemu smo mi sami danas takođe Grci?

1) Cf. napr. Mon chemin de pensée et la phénoménologie, Question IV, str 162, Pismo Ricardsonu, idem str 180, Acheminement vers la parole, str 92.

2) Sein und Zeit, str 223

3) Jean Beaufret, Dialogue avec Heidegger, t. I la philosophie grecque, str 88

4) Martin Heidegger, Lettre sur l'humanisme, Question II, str 137 — 8.

5) Hegel et les Grecs, Questions II str 45

6) Eryck de Rubery, Dominique le Buhan, Douze questions posées à Jean Beaufret à propos de Martin Heidegger, str 31.

7) Héraclite, str 9.

8) Hegel et les Grecs, Questions I, str 46 / 7.

9) Videti napomenu 6.